

Henrik Borgströmin huoneisto, os. Mariankatu 7, 3. krs

Rakennussuojelu

Mariankatu 7 päähuoneistolla on huomattavan korkea rakennus- ja kulttuurihistoriallinen arvo, kauppaneuvos Henrik Borgströmin 1860-luvun alussa korkeatasoisesti rakentamana asuintalona. Huoneistoon kytkeytyvät historialliset arvot liittyvät Helsingin historian keskeisiin henkilöihin ja tapahtumiin, jonka ympäristönä huoneisto on toiminut. Rakennushistoriallisesta näkökulmasta kohde edustaa varhaisinta esimerkkiä 1860-luvulla uudistuneesta kivikaupungin rakennustavasta. Tilojen säilyneisyysaste on korkea. Käyttötarkoituksen muutosta tutkittaessa tulee huomioida kohteen poikkeuksellisen vaativat suojeluarvot ja suojelua koskevat määräykset. Työ on poikkeuksellisen vaativa suunnittelutehtävä. Kokonaisuus edellyttää jokaisella tasolla vahvaa kulttuuritahtoa rakennukseen liittyvien arvojen huomioimiseksi. Huoneiston ja siihen liittyvien tilojen ja rakenteiden arvo ei saa turmeltua.

Mariankatu 7 on suojeltu voimassa olevalla asemakaavalla v. 2002 merkinnällä sr-1: *Rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokas rakennus. Rakennusta ei saa purkaa eikä siinä saa tehdä sellaisia korjaus- ja muutostöitä, jotka tärvelevät rakennuksen, sen julkisivujen, vesikaton tai sisätilojen rakennustaiteellista tai kulttuurihistoriallista arvoa tai tyyliä. Mikäli rakennuksessa on aikaisemmin suoritettu tällaisia toimenpiteitä on rakennus korjaus- tai muutostöiden yhteydessä pyrittävä korjaamaan rakennuksen tyyliin hyvin soveltuvalla tavalla. Asemakaavan käyttötarkoituksimerkintä on KA: Liike-, toimisto- ja asuinrakennusten korttelialue.*

Borgströmin huoneiston os. Mariankatu 7 (3. krs) palautuminen asuinkäyttöön edellyttää, että huoneistokokonaisuutta ei pilkota sen alkuperäisyyttä turmelevalla tavalla, vaan että kokonaisuus säilyttää historiallisen todistusvoimaisuutensa. Alustavasti arvioiden huoneistojen lukumäärä kerroksessa voisi olla kolme. Tilojen laajuus ja mittakaava ovat täysin poikkeukselliset. Vertailukohtaa täytyy hakea Aurora Karamzinin asumasta Hakasalmen huvilasta, nykyisestä kaupunginmuseon näyttelyhuoneistosta, jonka tilojen mittasuhteet ja laajuudet jäävät jopa toiseksi Borgströmin huoneistoon verrattuna. Tilojen poikkeuksellinen mittakaava asettaa erityisiä vaatimuksia uudelle käytölle ja käyttäjille, jotta asemakaavan suojelutavoitteet voivat toteutua. Sekä suunnittelulta että käytöltä vaaditaan tällöin aivan erityistä kulttuuritahtoa.

Uhka kohteen suojeluarvojen säilymiselle ovat myös käyttötarkoituksen muutoksessa sovellettavat nykyaikaiset osastointivaatimukset. Osastointiin liittyvät toimenpiteet eivät saa turmella historiallisesti arvokkaan porrashuoneen arkkitehtuuria, materiaaleja tai tiloja. Myös välipohjien osastointivaatimusten saavuttaminen on uhka alkuperäisten välipohjien, alakattojen ja lattiamateriaalien säilymiselle ylipäänsä, ja ratkaisua tulee hakea säilyttävällä tavalla. Kaupunginmuseo näkee myös yhtenä mahdollisuutena, ettei säilyttävää ratkaisua käyttötarkoituksen muutokseen ole näistä lähtökohdista löydettävissä, kohteen suojelumääräys huomioiden, jolloin nykyinen toimitilakäyttö jää jäljelle. Asia selviää jatkosuunnittelussa, jota kaupunginmuseo seuraa.

Henrik Borgström

Henrik Borgström (1799-1883) on merkittävimpiä helsinkiläisen kunnalliselämän vaikuttajia 1800-luvulta. Hän loi liiketoimillaan menestyneen kauppahuoneen Helsinkiin ja suuria omaisuuksia. Borgströmin vaikutus heijastui kaupungin kulttuurielämään, ja hän oli merkittävä filantrooppi omassa ajassaan. Borgström oli myös yhteiskunnallinen vaikuttaja. Hänen kotinsa ja kauppahuone sijoittuivat kaupungin keskeisimmille tonteille 1800-luvun puolivälissä, osoitteeseen Mariankatu 5-7.

Borgström-kauppiassuvun jäsenet ovat vaikuttaneet menneisyydessä sekä Porvoossa, että Helsingissä. 1700-1800 –lukujen taitteessa Itä-Uudenmaan kaupungeista Porvoolla ja erityisesti Loviisalla oli kansainvälisen puutavaraviennin osalta edullinen sijainti, suhteessa jokiyhteyksien takaisin metsävaroihin. Helsingillä näitä Päijänteen vesistön yhteyksiä ei ollut, mutta kaupungin etuna oli suojaisuutensa ja syvyytensä johdosta ensiluokkainen satama. Helsinki ei ollut Porvoon ja Loviisan tapaan vaikeakulkuisen saariston kätköissä, vaan sieltä avautui suora yhteys avoimille väylille. Näin ollen monet kauppiassuvuista näkivät tarkoituksenmukaisena rakentaa taloudellisia verkostoja Helsingin, Porvoon ja Haminan kesken, näin myös Borgströmit.

Henrik Borgström siirtyi sukulaistensa luo Helsinkiin porvooolaisen raatimies-isänsä kuoleman jälkeen vuonna 1808. Orpo poika sai perusopetuksen jälkeen lähteä maailmalle; varsinaisen kauppiaanoppinsa hän sai työskennellessään liverpoolilaisen kauppaliikkeen palveluksessa vuosina 1818-21. Palattuaan Helsinkiin hän perusti oman kauppahuoneen vuonna 1825. Borgströmin agentuuriliikkeen markkina-alue oli Helsingin sijaan koko Suomi, ja hän suuntasi markkinointinsa ja tiedonantonsa ympäri maata. Liiketoiminnassaan hän sovelsi uusia ajatuksia; Borgströmin omistukset kauppalaivastossa olivat osakkuuksia, eikä hän omistanut suoraan aluksia. Hän sijoitti varojaan perinteestä poiketen teollisuuslaitoksiin, perustamaansa tupakkatehtaaseen (per. 1834) sekä Forssan puuvillatehtaaseen (per. 1847), ja omisti myöhemmin myös Tervakosken paperitehtaan. Borgström harjoitti pankkitoimintaa, ja hän oli merkittävin yksittäisistä osakkeenomistajista vuonna 1862 perustetussa Suomen Yhdyspankissa. Borgström oli omissa liiketoimissaan harkitseva ja varovainen, ja onnistui 1800-luvun lamavuosienkin läpi vain lujittamaan omaa liikeimperiumia. Borgströmin menestyksekkäs toiminimi kuului kaupungin ja koko maan varakkaimpien toimijoiden joukkoon 1800-luvulla.

Borgströmin ensimmäisen rakennusvaiheen rakennukset Mariankadulla

Helsinki koki tuhoisan suurpalon vuonna 1808, jolloin laajat kaupunkialueet Suurkadulta rantaa seuraten pohjoiseen tuhoutuivat. Jälleenrakennusta ohjannut pääkaupungin asemakaava 1817 esitti keisaripalatsin rakentamista palon tuhoamille alueille kaupungin keskustaan, nykyiselle Meritullintorille. Suurisuuntainen visio palatsista puutarhoineen ei eri syistä johtuen toteutunut, vaan alueelle laadittiin uusi asemakaava vuonna 1828. Heti tonttijaon vahvistamisen jälkeen Henrik Borgström osti Mariankatu 7 tontin, ja pian tämän jälkeen, liikkeen toiminnan laajennuttua vuonna 1836 viereisen tontin Mariankatu 5.

Borgström rakennutti Mariankatu 7 tontilleen edustavat puitteet kauppahuoneelleen. Ensi vaiheessa tontille nousi C.L. Engelin suunnittelema yksikerroksinen, puurakenteinen asuinrakennus, joka tyyllisesti edusti rikasmuotoista puu-empireä. Asuutilat noudattivat keskisali-tyyppiä, ja 10 huoneen huoneistokokonaisuus oli huomattavan edustava. Vuonna 1830 valmistunut rakennus oli aikalaisten mielissä Helsingin komeimpia puutaloja. Viereiselle Mariankatu 5 tontille nousi seuraavassa vaiheessa vuosina 1834-41 kivirakenteinen liiketalo. Myöhäisempireä edustaneen kaksikerroksisen rakennuksen suunnitelmat vahvisti C.L. Engel. Kohteen rapattu julkisivu oli harkoituksin korostettu. Kokonaisuus erottui rikasmuotoisuudellaan Aleksanterinkadun kauppiastalojen empire-tyylistä, jota edusti esim. sukulaismies Erik Borgströmin kivitalo vastapäätä Mariankatu 4:ssä (nykyinen TEM).

Uudisrakentaminen vuoden 1858 kaupunkipalon jälkeen

Borgströmin tontit kokivat tuhoisan kaupunkipalon uudelleen vuonna 1858, jonka jälkeen niille nousi vaiheittain nykyinen rakennuskanta. Kaupunkipalo konkretisoi Henrik Borgströmille, että Helsingin tulevaisuus oli kivitaloissa. Palaneen Mariankatu 7 asuintalon tilalle pystytettiin vankka ja ajan oloihin nähden suuri, kolmikerroksinen kivitalo. Tilaa tarvittiin Borgströmin huoneiston lisäksi lapsille, jotka olivat tuossa vaiheessa jo kasvaneet aikuisuuteen.

Borgström tilasi suunnitelmat uudisrakennukseksi Turun ja Porin lääninarkkitehti G.T.P. Chiewitziltä, joka oli aiemmin suunnitellut uuden kutomon ja kehräämön Borgströmin tehtaille Forssaan. Borgström ei kuitenkaan hyväksynyt Chiewitzin ensimmäisiä suunnitelmia. Uudistetut suunnitelmat vuonna 1861 heijastivat viereisen Ritarihuoneen julkisivujakoa, sekä samalla palaneen empiretalon ominaispiirteitä, ja ne otettiin toteutukseen. Uuden rakennuksen pääkerrokseen sijoittui kauppaneuvos Henrik Borgströmin huoneisto, jota nyt käsillä oleva käyttötarkoituksen muutoshanke koskee.

Mariankatu 7 rakennuksen julkisivu on jaoteltu listoituksin ja vaihtelevin harkoituksin kolmeen kerrokseen ja maanpäälliseen kellariin. Nurkka-aiheita on korostettu liseenein, jotka rajaavat rakennuksen nurkkarisaliitteja, aiemman empire-rakennuksen tapaan. Nurkka-aiheeseen liittyvät myös koristeelliset valurautaparvekkeet holvitukineen, jotka olivat uusi aihe ja materiaali helsinkiläisessä rakentamisessa. Pystyikkunat noudattavat julkisivun rauhallista rytmiä, nurkkarisaliitin ikkunat ovat suurikokoisia lasirakenteita. Räystäs on koristettu kasetoidulla friisillä.

Kivitalon sisäänkäynti järjestettiin kokonaan uudella tavalla suoraan kadulta, mikä poikkesi aiemmasta mallista, jossa käynti sisätiloihin tapahtui pihalta. Pääporrashuone sai tämän uuden järjestelyn myötä puolijulkisen tilan luonteen, materiaaleiltaan ja edustavuudeltaan. Kukin kerroksista muodosti oman huoneistonsa, ja kohteen erityispiirre onkin, että kutakin kerrosta ja huoneistoa palveli oma porrashuoneensa, huoneistojen yksityisyyttä korostaen. Ts. nykyinen pääporrashuone yhdistyi rakennusvaiheessa ainoastaan pääkerroksen huoneistoon. Porrashuonetta kuitenkin jatkettiin 1880-luvulla ylimpään kerrokseen rautaportaalla tammiaskelmin, talon uuden isännän Leonard Borgströmin tehdessä muutoksia tiloihin.

Henrik Borgströmin uusi huoneisto Mariankatu 7 pääkerroksessa oli ainutlaatuinen. 10 huoneen kokonaisuus sisälsi suuren salin kaakeliuuneineen, ruokasalin ja joukon kamareita ja salonkeja, jotka tarjosivat ainutlaatuiset puitteet Borgströmin suosiman seura- ja kulttuurielämän tapahtumille. Koti loi puitteet talous- ja yhteiskuntaelämän tapahtumille, mutta se oli myös virkeä kulttuurikoti. Kaupungin säätyläisnuorten juhlatilaisuuksia järjestettiin huoneistossa, jolloin vieraita saattoi olla jopa 200 henkeä. Yli 100 m² sali toimi puitteina myös Helsingin musiikkiyhdistyksen konsertteihin, yhdistyksen jonka perustajiin Borgström kuului. Borgströmin omistuksessa ollut suuri flyygeli siirrettiin tarvittaessa konserttitilaisuuksiin yliopiston juhlasaliin, ja samoja esityksiä keräännyttiin kuuntelemaan Borgströmin saliin. Borgströmin asuintalo suunniteltiin luonnollisesti nykyaikaiseksi, ja se liittyi valmistuttuaan juuri avattuun kaasuverkoston. Puhelinyhteydet tulivat taloon varhain 1880-luvun alussa, samoin sähkölaitos. Hissit asennettiin jo vuonna 1912.

Borgströmin vaikutus Helsingin kulttuurielämään muistetaan myös henkilöhistorian näkökulmasta. Henrik Borgström oli naimisissa kokkolalaisen suurkauppiaan tyttären Carolina Kjemmerin kanssa, mitä kautta hänelle muodostui läheinen suhde myös Pohjanmaan talous- ja kulttuurielämään. Borgströmien kodista ja sosiaalisista yhteyksistä rakentui ympäristö, jonka kautta moni nuori pohjalainen kulttuurin ja yhteiskunnan vaikuttaja kiinnittyi pääkaupungin verkostoihin. Borgströmin suojatteja ja vuokralaisia olivat mm. J.L. Runeberg, Zacharias Topelius, J.V. Snellman sekä C.G. Estlander, kaikki keskeisiä 1800-luvun lopun suomalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan rakentajia.

Borgströmin kivitalon rakentaminen 1860-luvun alussa tapahtui yhtä aikaa arkkitehti Chiewitzin suunnitteleman Ritarihuoneen kanssa. Ritarihuoneen suunnitelmat käsittivät julkisen puistoaukion rakennuksen edessä. Ei liene liioiteltua sanoa ympäristön rakennuksineen edustaneen 1860-luvulla (varhais)modernisoituvan yhteiskunnan arvoja. Uudelleen herätetyn valtiopäivätoiminnan tiloina toiminut Ritarihuone hallitsee puistoaukiota, valtionhallinnon Senaatti rajaa aukiota lännessä, ja Borgströmin rakennukset taloudellisen ja kulttuurisen vallan painopisteinä itäisivulla.

Merkkejä Borgströmin muusta rakentamisesta ja aloitteista löytyy niin kaupungin ytimessä kuin sen ulkopuolella. Borgströmin tupakkatehtaan laitokset rakentuivat viereiseen Meritullinkadun ja Pohjoisrannan väliseen kortteliin, jossa tehdas edelleen hallitsee Meritullintorin kaupunkimaisemaa. 1900-luvun taitteessa tupakkatehdas kuului kaupungin suurimpiin, työvoiman määrässä mitattuna. Borgströmin filantrooppinen asenne kaupunkiyhteisöä kohtaan näkyi hänen aloitteestaan perustetuissa puistoissa, Kaivopuistossa ja kansanomaisemmassa Töölön puistoyhtiössä (nyk. Eläintarhan urheilupuisto), jotka ovat pysyviä merkkejä Borgströmin toimeliaisuudesta ja ihanteista. Kiinnostus puistoja ja kasvitiedettä kohtaan oli herännyt jo hänen Englannin-vuosinaan. Kauppaneuvoksen oma huvila puistoineen Laajasalossa on sittemmin muuttunut kulttuurimaiseman piirteet säilyttäen Tullisaaren viheralueeksi arvokkaine huviloineen. Henrik Borgströmin vaikutus Helsingin kaupungin kehitykseen 1800-luvulla on ollut poikkeuksellisen laaja-alaista, mikä todistusvoimaisesti heijastuu myös hänen kotinsa ja kotitalonsa puitteissa ja arvossa.

Mariankatu 5 ja 7 myöhemmät vaiheet

Henrik Borgströmillä oli 11 lasta, joista liikkeen johtoon asetui vähitellen hänen vanhin poikansa Henrik nuorempi (1830-65), joka muutti asunnokseen Mariankatu 5 kiinteistön 1850-luvulla. Henrik Borgström nuoremman elämä päättyi kuitenkin tapaturmaisesti jo vuonna 1865, jolloin toiminnan jatkajaksi nousi veljensä Johan Leonard Borgström (1832-1907). Henrik Borgström vanhemman kuoleman jälkeen v. 1883 ryhdyttiin Mariankatu 5 kohteen uudistuksiin ja rakennus korotettiin kolmekerroksiseksi, samalla vierekkäiset rakennukset yhdistettiin sisäisin yhteyksin. Mariankatu 5 sai tuolloin nykymuotonsa. Chiewitzin asuinrakennukseen sovittuvan suunnitelman laati arkkitehti Theodor Decker, joka oli naimisissa Henrik Borgströmin nuorimman tyttären Adelaiden kanssa.

Toiminimi Borgström & Co:n asema alkoi vuosisadan vaihteen jälkeen selvästi hiipua, ja toiminimi siirtyi talouden toimijana lopullisesti historiaan itsenäisyyden ajan alussa. Leonard Borgström kuoli vuonna 1907 ja hänen työtään jatkoi ainoa lapsi Arthur Travers-Borgström (1859-1927), joka oli varttunut äitinsä kotimaassa Englannissa. Arthur Travers-Borgström eli Helsingissä vauhdikasta kansainvälistä elämää ja avioitui neljästi. Puolisoihin kuului myös venäläistäustainen Mascha von Heiroth, joka tunnettiin valovoimaisena ja arvostettuna salonkiemäntänä, kulttuurielämän modernina vaikuttajana ja taiteen mesenaattina.

Arthur Travers-Borgström jätti Suomen vuonna 1920, jolloin arvokkaalle huoneistolle löytyi sopiva vuokralainen valtionhoitajan virastaan sivuun astuneesta kenraali C.G.E. Mannerheimista, joka sisustikin kotinsa huolellisesti Mariankatu 5:een. Mannerheim loi valtiomiesmäiset julkiset puitteet kotiinsa, josta kuitenkin muutaman vuoden päästä muutti Fazerin huvilaan Kaivopuistossa. Mariankadulla perustettiin Mannerheimin suojeluksessa Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Suomen Punainen Risti, joiden toimitilat sijaitsivat pitkään Mariankatu 5 kiinteistössä. Mannerheimin muutettua, saatiin uudeksi vuokralaiseksi Yliopisto, jonka humanististen aineiden kirjasto ja opetus sijoittuivat rakennukseen, kunnes uusi päärakennuksen laajennus valmistui vuonna 1937. Talon vuokralaisten joukkoon sijoittui samoin valtionhallinnon ja oikeuslaitoksen tiloja.

1930-luvun lopussa kumpikin taloista Mariankatu 5 ja 7 muodostettiin kiinteistöosakeyhtiöiksi, joiden tarkoituksena oli säilyttää kiinteistöt Borgström-suvun hallinnassa ja käytössä. Laajan suvun jäsenistä monet toimivat tässä vaiheessa tieteellisissä ja porvarillisissa ammateissa. Viimeisin suvun piiristä tullut asukas Mariankatu 7 päähuoneistossa oli lääketieteen tohtori, professori Calle Borgström, joka perheineen vuokrasi huoneistoa vuosina 1951-65, pitäen tiloissa myös vastaanottoa. Tämän jälkeen huoneistoon asetui vuokralaiseksi Brasilian suurlähettiläs ja lähetystö, joka oli viimeinen Borgströmien aikainen käyttäjä tiloille.

Borgströmien jälkeen

Vuonna 1985 Mariankatu 5 ja 7 taloyhtiöt purkautuivat ja rakennukset myytiin Partek Oy:n tytäryhtiölle Cellit Oy:lle, joka ryhtyi kehittämään tiloja peruskorjaten ne. 1830-luvulta alkanut Borgströmien vaihe päättyi. Peruskorjauksen jälkeen rakennuksen uusiksi omistajiksi tulivat suomalaista kulttuurista edistävät säätiöt ja rahastot; Suomen Kulttuurirahasto, Kordelinin säätiö, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kalevalaseura. Uudet omistajat vuokrasivat Mariankatu 5 kiinteistön eteenpäin Suomalaiselle Tiedeakatemialle, joka haki uusia tiloja Säätytalon siirtyessä peruskorjaukseen ja Valtioneuvoston käyttöön. Mariankatu 5 muuttuikin kokonaan tiede- ja kulttuurijärjestöjen taloksi. Samanaikaisesti alueelle vahvistettiin empire-keskustan kattava vahva suojelukaava v. 1988, jonka piiriin Mariankatu 5 ja 7 kuuluivat.

Mariankatu 7 pääkerroksessa vuokralaisena jatkoi peruskorjauksen jälkeen edelleen Brasilian suurlähetystö. Tilojen vapauduttua vuonna 2000 päätti Kordelinin säätiö siirtää toimintansa omiin tiloihinsa Mariankatu 7 päähuoneistoon. Alivuokralaiseksi tuli saamassa yhteydessä Niilo Helanderin säätiö. Kordelinin säätiö on nyt lähtenyt tutkimaan tilojen mahdollista palauttamista asuinkäyttöön. Huoneiston aikaisempi käyttöhistoria on taannut rakennusten alkuperäisyyden ja arvojen säilymisen erinomaisella tavalla nykypäivään. Kohteen asemakaava on uusittu vuonna 2002, nykyaikainen käyttö on ollut harmoniassa asemakaavan suojelutavoitteen kanssa.

4.3.2021

Mikko Lindqvist, Helsingin kaupunginmuseo

Kirjallisuutta:

Pekka Suvanto, Mariankatu viisi ja seitsemän. SKS, 2006.

Anna-Lisa Amberg, Piireissä – Mascha von Heiroth. Siltala, 2016.